

DOI:

UOT: 551.5; 613.1; 616-036

İQLİM DƏYİŞİKLƏRİNİN XƏSTƏLİKLƏRİN YAYILMASINA TƏSİRİ

Tağıyeva F.Ş., Xələfli X.N., Rəhimov C.Ə., Şıxəliyeva Ə.V., Hüseynova Z.N.

Azərbaycan Tibb Universiteti. Epidemiologiya və biostatistika kafedrası.

Bakı, Azərbaycan

Müəssisənin ünvanı: AZ 1022 Azərbaycan, Bakı şəhəri, Ə.Qasımzadə küçəsi 14

Tağıyeva F.Ş. Elektron poçtun ünvanı: flora-tagiyeva@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-1338-0183>

Xələfli X.N.. Elektron poçtun ünvanı: khalafli@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6792-0165>

Rəhimov C.Ə.. Elektron poçtun ünvanı: javanshir.rahimov@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-7930-3775>

Şıxəliyeva Ə.V.. Elektron poçtun ünvanı: Shikhaliyevaazima@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9340-1004>

Hüseynova Z.N.. Elektron poçtun ünvanı: Zaminah@mail.ru

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-0127-0050>

Aşar sözlər: *iqlim dəyişiklikləri, infeksiyon xəstəliklər, xəstələnmə, havanın temperaturu, profilaktika*

Giriş. Hazırda iqlim dəyişmələri dün -yanı narahat edən qlobal problemlərdən biridir. Məlum olduğu kimi, XVIII əsrdən etibarən başlayan sənayeləşmə dövründən, xüsusən də XX əsrin ortalarından sonra Yer kürəsinin iqlim sisteminə çox böyük mənfi təsirlər göstərilmiş, digər atmosfer tullantıları ilə yanaşı, istixana effekti yaradan qazların qlobal miqyasda sürətli artımı baş vermişdir. İqlim Dəyişmələri üzrə Hökumətlərarası Ekspertlər qrupunun son qiymətləndirmə hesabatına görə son 100 ildə Yer kürəsində orta temperatur 0,8 dərəcə artıb. Temperaturun artması isə əsasən istilik effekti yaradan qazların - karbon dioksid (CO₂), metan (CH₄), azot oksidi və xlor-fülör birləşmələrin konsentrasiyasının artması ilə birbaşa bağlıdır. İqlim Dəyişmələri üzrə Hökumətlərarası Panel (İPCC) tərəfindən təqdim edilmiş məlumata görə, sənaye dövrünü əhatə edən

son 250 ildə atmosferdə məhz karbon qazının ümumi miqdarı 28%, metanın miqdarı isə 60% artmışdır [1,2].

İqlim dəyişmələri həm regional, həm də qlobal səviyyədə insanların qida təhlükəsizliyini və suya çıxışını məhdudlaşdırır, aclıq, yoxsulluq və digər ağır so-sial-iqtisadi nəticələrə, miqrasiyanın güclənməsinə səbəb olur, yoluxucu və xroniki xəstəlikləri artırır. Təsadüfi deyildir ki, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı XXI əsrdə qlobal sağlamlıq üçün ən böyük təhlükə kimi iqlim dəyişmələrini göstərmişdir [3-4]. Mütəxəssislərin fikrincə, gələcəkdə qlobal istiləşməni minimuma endirmək səyləri uğurlu olsa belə, dəniz səviyyəsinin artması, okean istiliyinin və turşululuğunun yüksəlməsi kimi neqativ təsirlərin müəyyən hissəsinin əsrlər boyu davam edəcəkdir.

İqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizənin

gücləndirilməsi üçün 2024-cü il 12-22 noyabr tarixlərində Bakıda keçirilən COP 29 iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə gələcək addımların əsası kimi tarixə düşdü [4].

Yer səthində qlobal orta temperatur 2023-cü ildə 1850-1900-cu illərdəki sənaye dövründən əvvəlki orta qiymətindən $1,45 \pm 0,12$ °C yüksək olmuşdur. 2023-cü il son 174 il ərzində müşahidə edilən ən isti il olmuşdur: orta qlobal temperatur sənayeləşmə dövrünə qədərki səviyyə ilə müqayisədə $1,45^{\circ}\text{C}$ qalxmışdır. 2023-cü ilin avqust-sentyabr ayı xüsusilə isti olmuşdur. Qlobal temperaturun uzun müddətli yüksəlməsi atmosferdə istixana qazlarının konsentrasiyasının artması ilə şərtlənmişdir [5]. 3 əsas parnik qazlarının – karbon qazının, metan və azot oksidinin konsentrasiyaları 2022-ci ildə rekord qiymətlərə çatmışdır. Real zaman kəsiyində bu göstəricinin 2023-cü ildə getdikcə artması müşahidə olunur. Bu tendensiya davam edərsə, 2030-cu ilədək hər gün 1,5, hər il 560 orta və iri miqyaslı təbii fəlakətin baş verəcəyi proqnozlaşdırılır.

İqlim dəyişikliyi həmçinin istixana qazlarının səviyyəsinin, yer səthinin temperaturunun, okeanların istiləşməsi və turşulaşmasının, dəniz səviyyəsinin artması, Antarktidanın buz səthinin əriməsi və buzlaqların azalması ilə özünü büruzə verir. Məlumatların təhlili göstərir ki, okeanda istiliyin miqdarı 2023-cü ildə ən yüksək səviyyəyə çatmışdır. İstiləşmə templəri son 20 il ərzində xüsusilə güclü artımı təsdiq edir. İqlim dəyişikliklərinin göstəriciləri 2023-cü ildə rekord qiymətlərinə çatmışdır [5]. The World Meteorological Organization (WMO) hesabatında göstərilmişdir ki, 2023-cü il bütün tarix boyunca ən isti il olmuşdur və bu zaman Yer

səthində qlobal orta temperatur $1,450^{\circ}\text{C}$ artmışdır.

İqlimin qlobal istiləşməsi bütün dünyada infeksiyon və invazion xəstəliklərin inkişaf etməsinə təkan verir və bununla da səhiyyə sahəsində bir çox problemləri ağırlaşdırır [6]. Havanın temperaturunun yüksəlməsi qeyri-infeksiyon xəstələnməni də artırır. Epidemioloji şəraitin dəyişməsi - istiləşmənin ən təhlükəli fəsadlarından biridir və bu zaman sosial və iqtisadi problemləri olan ölkələr ilk növbədə əziyyət çəkirlər. Bu baxımdan iqlimin istiləşməsi şəraitində müxtəlif regionlar üçün səciyyəvi olan patogenlərin əhəmiyyətinin artmasını gözləmək lazımdır. Respublikamızda da iqlim dəyişikliyinə xəstəliklərin yayılmasına böyük təsiri vardır. Bu, həm ümumi xəstələnmə, həm də demoqrafik göstəricilərdə öz əksini tapmışdır [7-10].

Tədqiqat işinin məqsədi iqlim dəyişikliyinə respublikamızda xəstələnmənin səviyyəsinə təsirinin öyrənilməsi olmuşdur.

Tədqiqatın material və metodları.

Tədqiqat işi Azərbaycan Tibb Universitetinin Epidemiologiya və biostatistika kafedrasının elmi proqramı çərçivəsində 2023-2024-cü illər ərzində yerinə yetirilmişdir. Elmi iş retrospektiv, epidemioloji, statistik və analitik müayinə metodlarından istifadə etməklə aparılmışdır. İnformasiya mənbələri Azərbaycan Dövlət statistika komitəsi, Azərbaycan respublikası Səhiyyə Nazirliyinin informatika və statistika İdarəsi, Milli Hidrometereologiya xidməti tərəfindən təqdim edilmiş rəsmi saytlardan alınmış məlumatlar olmuşdur [11-12]. Bu zaman əldə edilən məlumatların əsasında Azərbaycanda orta aylıq temperatur ən yüksək olan ildə xəstəlik

göstəriciləri ilə temperatur dəyişikliyi arasındakı əlaqə təhlil edilmiş-dir.

Rəqəm materialları statistik işlənmədən keçmişdir ki, bu zaman tibbi və bioloji müayinələr üçün ümumi müddəalar gözlənilmişdir. Əldə olunan məlumatlar "Statistical" proqramlar paketindən istifadə etməklə variasion-statistika metodu ilə emal edilmişdir (Statsoft, 1999 Microsoft Excel Windows -10) [13].

Tədqiqatın nəticələri və onların müzakirəsi. Aparılan təhlil göstərir ki, Azərbaycan respublikası da qlobal iqlim dəyişmələrinin təsirindən kənarda qalmamışdır. Son 100 ildə Azərbaycan ərazisində orta illik temperatur 0,4-1,30C-yə qədər artmışdır. İqlim dəyişmələri fonunda

Azərbaycan daşqınlar, qar uçqunları, tufanlar, qasırğalar, dalğalanmalar, güclü küləklər, istiliklər, quraqlıqlar, buzlaqların əriməsi, şoranlaşma, torpaqların degradasiyası, səhrələşmə, yağıntıların və su ehtiyatlarının azalması və s. bu kimi ekstremal iqlim hadisələrinin təsirlərinə məruz qalır. 2023-cü ildə Respublikamız üzrə meteoroloji məlumatlar belə olmuşdur:

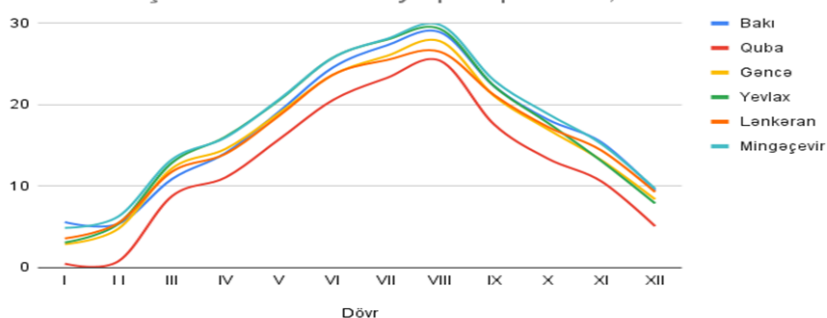
İqlim (2023-cü il): Orta illik temperatur - 14,7 °C; Orta aylıq temperatur yanvarda -2,3°C; İyulda -24,8°C. Orta illik yağıntının miqdarı 481,2 mm-ə bərabər olmuşdur. Bu göstəricilər illik dinamika aylar və rayonlar üzrə aşağıdakı kimi dəyişmişdir (cədvəl 1), (diaqram 1).

Cədvəl

Azərbaycan Respublikasında 2023-cü il üçün havanın orta aylıq temperaturu (°C)

Dövr	Bakı	Quba	Gəncə	Yevlax	Lənkəran	Mingəçevir
I	5,6	0,5	2,9	3,1	3,6	4,9
II	5,4	0,8	4,8	5,4	5,5	6,3
III	10,9	8,8	12,2	12,9	11,8	13,3
IV	14,1	11,1	14,6	16,1	14,0	16,0
V	19,2	15,8	19,0	20,6	18,7	20,7
VI	24,6	20,6	23,7	25,8	23,7	25,8
VII	27,3	23,3	26,0	28,0	25,5	28,1
VIII	28,9	25,4	27,8	29,3	26,5	29,8
IX	22,3	17,6	21,1	22,3	21,2	23,0
X	18,2	13,4	17,0	17,8	17,3	18,9
XI	15,4	10,6	13,2	13,1	14,4	15,2
XII	9,5	5,1	8,4	7,9	9,3	9,7

2023-cü il üçün Havanın orta aylıq temperaturu, °C

Göründüyü kimi, 2023-cü ildə havanın orta aylıq temperaturu Bakı şəhərində ən yüksək avqust ayında – 28,9 °C, daha sonra iyulda – 27,3°C və iyunda – 24,6 °C qeydə alınmışdır. Rayonlar üzrə də ümumilikdə bu tendensiya izlənilir. Qubada – 25, 4°C, Gəncədə – 27,8°C, Yevlaxda – 29,3°C, Lənkəranda – 26,5°C, Mingəçevirdə – 29,8°C təşkil etmişdir.

2023-cü ildə Respublikada yağıntının miqdarının öyrənilməsi üzrə əldə olunan məlumatlar da maraq doğurur (cədvəl 2).

Yağıntının miqdarının təhlili göstərmişdir ki, ən çox yağıntı 2023-cü ildə Bakı şəhərində qış aylarında, yəni dekabrda - 35,5mm, yanvarda – 28,5mm, həmçinin apreldə - 30,3 mm düşmüşdür. Rayonlar üzrə baxdıqda isə ən çox yağıntı Lənkəranda qeydə alınmışdır. Belə ki, ümumilikdə burada düşən yağıntı digər rayonlardan dəfələrlə çox (bəzən 7-8 dəfə) olmuş və 25,1 mm ilə 210,2 mm arasında düşmüşdür.

Havanın orta aylıq temperaturunun xəstələnmənin səviyyəsinə təsir göstərməsini öyrənmək məqsədi ilə biz çoxillik

dinamikada -2015-2023-cü dövrdə müxtəlif xəstəliklərlə xəstələnmə səviyyəsini tədqiq etmişik. Məlum olmuşdur ki, çoxillik dinamikada ayrı-ayrı illərdə xəstələnmə səviyyəsi artıb-azalmaqla ümumilikdə artma tempinə malikdir. Əksər xəstəliklərdə biz bunu müşahidə edirik.

Ümumi xəstələnmə (yəni buraya həm infeksiyon və parazitar, həm də qeyri-infeksiyon xəstəliklər daxildir) son 3 ildə 10 000 nəfərə görə ardıcıl olaraq 2021-ci ildə - 2209,3; 2022 – 2237,7; 2023 – 2577,0 hadisə təşkil etmişdir (diaqram 2).

İnfeksiyon və parazitar xəstəliklər isə xəstələnmənin ümumi strukturunda son 3 ildə 10 000 nəfərə görə ardıcıl olaraq 2021-ci ildə - 207,1; 2022-169,4; 2023- 205,7 nəfər təşkil etmişdir. Digər qeyri-infeksiyon xəstəliklər üzrə də vəziyyət belə olmuşdur.

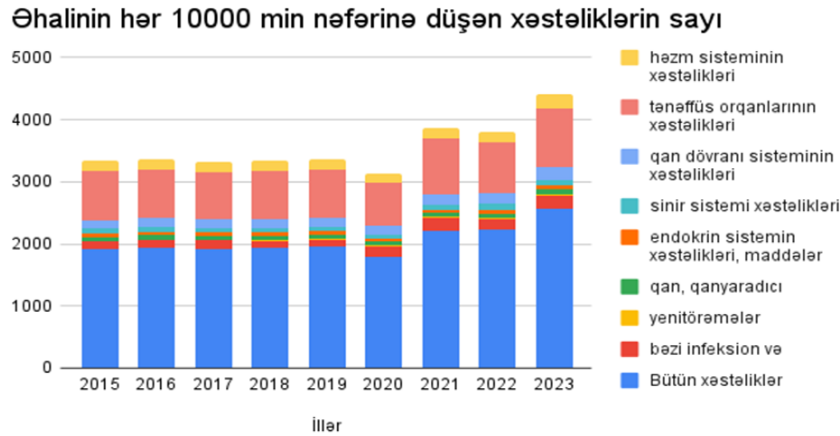
Digər qeyri-infeksiyon xəstəliklər üzrə də vəziyyət belə olmuşdur.

Bu tendensiyanı bütün yaş qruplarında, yəni həm böyüklər, həm də uşaqlar arasında müşahidə etmək olur (diaqram 3).

Cədvəl 2.

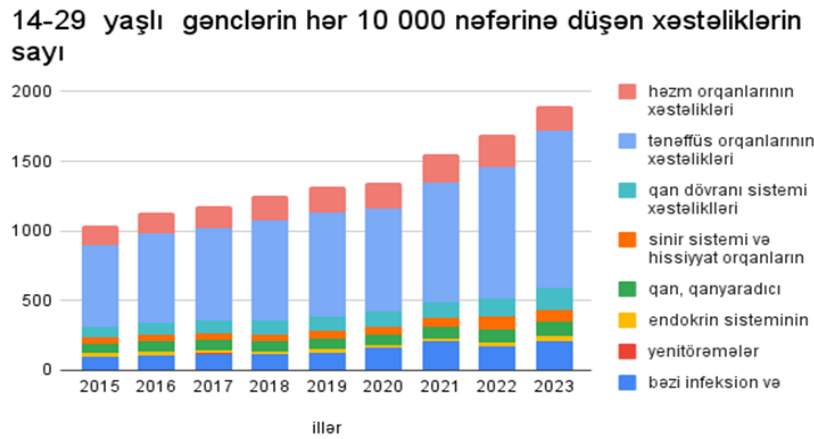
Azərbaycan Respublikasında 2023-cü il üçün yağıntının miqdarı (mm-lə)

Dövr	Bakı	Quba	Gəncə	Yevlax	Lənkəran	Mingəçevir
I	28,5	25,3	0,4	5,0	65,9	7,7
II	10,8	44,2	23,7	21,0	78,0	26,5
III	6,9	12,6	7,1	1,6	55,1	3,3
IV	30,3	25,8	12,0	26,6	36,4	72,7
V	9,4	53,9	31,8	42,4	133,4	87,0
VI	1,6	93,0	84,8	40,2	25,1	32,1
VII	8,8	39,9	17,0	27,0	47,1	35,8
VIII	4,6	52,5	12,2	5,2	75,6	5,9
IX	28,9	65,7	15,2	47,2	137,8	24,8
X	3,1	47,8	13,0	19,2	210,2	24,4
XI	6,7	36,8	14,0	2,2	51,7	14,1
XII	35,5	47,1	15,5	20,3	128,6	31,1

Diaqram 2.

Azərbaycan Respublikasında çoxillik dinamikada xəstələnmənin strukturu

Diaqram 3.

Azərbaycan Respublikasında çoxillik dinamikada xəstələnmənin yaşlar üzrə paylanması.

18 yaşadək uşaqlar arasında xəstələnmə son 3 ildə əhalinin 10 000 nəfərinə görə bütün xəstəliklər üzrə: 2021- 2359,6; 2022 -2660,5; 2023-3116,5 nəfər təşkil etmişdirsə, 30 və yuxarı yaş qrupunda xəstələnməni son 3 ildə təhlil etdikdə (əhalinin hər 10 000 nəfərinə görə) bu rəqəmlər alınmışdır - bütün xəstəliklərlə xəstələnmə: 2021-2122,4; 2022-1953,1; 2023-2189,8 nəfər.

Beləliklə, alınan nəticələr havanın orta aylıq temperaturu ilə xəstələnmə səviyyəsi arasında sıx müsbət korrelyasiya

asılılığının olduğunu göstərir və bütün dünyada olduğu kimi, respublikamızda da iqlim dəyişikliyi xəstələnmənin səviyyəsinə təsir etdiyini sübut edir.

İqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizənin gücləndirilməsi üçün beynəlxalq səviyyədə koordinasiya edilməli olan iqlim dəyişiklikləri ilə bağlı məsələnin həlli inkişaf etməkdə olan ölkələrin aşağı karbonlu iqtisadiyyata doğru keçidinə kömək etmək üçün beynəlxalq əməkdaşlığın qurulmasını tələb edir. Günümüzə iqlim dəyişikliyi daha da pisləşməsinin qarşısını almaq

bizim üzərimizə düşür. Bu baxımdan bizim təkliflərimiz belədir:

- **Ekoloji cəhətdən daha təmiz nəqliyyat:** mümkün olduqda piyada, velosipedlə və ya ictimai nəqliyyatdan istifadə edin. Mümkünsə, təyyarə ilə səyahət etməməyə çalışın.
- **Enerjidən daha ağıllı istifadə:** otaqları lazım olduğundan çox isitməyin; enerjiyə qənaət edən lampalardan istifadə edin; işıqları və cihazları söndürün; otaqlarda ideal temperaturu saxlamaq üçün pəncərələri və panjurları bağlayın və ya açın.
- **Yaşıl pəhriz:** bol meyvə və tərəvəz yemək və daha az ət yemək həm ətraf mühitə daha az zərər verir, həm də sağlamlığınızı qoruyur. Çox ət yeməkdən çəkinin. Yeməyi israf etməməyə çalışın.
- **Qablaşdırmada seçici olmaq:** plastik qablaşdırmalara görə çoxlu tullantı yaranır və çox vaxt təkrar emal etmək çətinidir. Qablaşdırılmış məhsullardan istifadədən çəkinin və alış-verişlərinizi evə aparmaq üçün təkrar istifadə edilən çantalar götürün. Unutmayın ki, bir seçici və istehlakçı olaraq gündəlik seçimləriniz dövlət siyasətindəki dəyişikliklərə, o cümlədən şirkətlərin qərarlarına və innovasiyalarına təsir göstərə bilər.

Nəticələr:

1. Alınan nəticələr onu göstərir ki, havanın orta aylıq temperaturu ən yüksək olan 2023-cü ildə istər ümumi xəstələnmə, istər infeksiya və parazitar xəstəliklərlə xəstələnmə, istərsə də qeyri-infeksiya xəstəliklərlə xəstələnmə səviyyəsi əvvəlki illərlə müqayisədə xeyli yüksək olmuşdur.

2. Bütün dünya üzrə havanın orta aylıq temperaturunun həmin ildə xeyli yüksək olmasını nəzərə alsaq, bu, onlar arasında sıx müsbət korrelyasiya asılılığının olmasını göstərir və eyni zamanda iqlim dəyişənliyinin xəstələnmənin səviyyəsinə təsir etdiyini sübut edir.
3. Bu tendensiyanı bütün yaş qruplarında da müşahidə etmək olur. Alınan nəticələr bütün dünyada olduğu kimi, respublikamızda da iqlim dəyişikliyinə xəstələnmənin səviyyəsinə təsir etdiyini göstərir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Avropa Ətraf Mühit Agentliyi (ENI SEIS II Şərq hesabatı), Şərq Tərəfdaşlığı Ölkələrində suyun mövcudluğu, səth sularının keyfiyyəti və sudan istifadə. Göstərici əsaslı qiymətləndirmə, 2020,.
2. Measures to combat climate change. [Elektron resurs] / URL: <https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/health>.
3. Smith C., Jennifer T. Sunshine, Fertility and Racial Disparities // Economics & Human Biology. – 2019. 32, – p.18-39. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ehb.2018.10.002>.
4. The Paris Agreement. What is the Paris Agreement? [Elektron resurs] / URL: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>
5. Bakı COP iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə gələcək addımların əsası kimi tarixə düşdü [Elektron resurs] / – dekabr 24, 2024 URL: https://azertag.az/xeber/baki_cop_iqlim_deyisikliyi_ile_mubarizede_gelecek_addimlarin_esasi_kimi_tarixe_dusdu_serh-3300752.
6. .Kovalev S.P. Gosudarstvennyj kontrol' i regulirovanie v sfere zdavooxraneniya v epohu cifrovoj ekonomiki.

- Upravlenneskoe konsul'tirovanie . 2018, №2. 4, str. 53–62.
7. agiyeva F. Analysis of Biostatistical Indicators by Years in Azerbaijan. Lobachevskii / F.Tagiyeva, J.Rahimov, Kh.Khalafli [et al.] // Journal of Mathematics, – 2024. 45(9), – p. 4370–4377.
8. Xələfli X. Azərbaycan əhalisinin demoqrafik göstəricilərinin dinamikasında nəzərə çarpan əsas tendensiyalar / X.Xələfli, F.Tagiyeva, X.Cəfərova [və b.] // Azərbaycan Tibb Jurnalı, – 2024. № 4, – s.116-121 doi: <https://doi.org/10.34921/amj.2024.4.018>.
9. Ağayev İ.Ə. Azərbaycanda infeksiya xəstənlənmənin yekun göstəricilərinin qiymətləndirilməsi / İ.Ə.Ağayev, X.N.,Xələfli, F.Ş.Tağıyeva [və b.] // Azərbaycan Tibb Jurnalı, – 2020, – c.122-126.
- 10.Khalafli K. Azərbaycanda doğum səviyyəsinin dinamikasının regional xüsusiyyətləri / K.Khalafli, F.Taghieva, D.Ragimov, L.Rustamova [və b.] // Azərbaycan Tibb Jurnalı, – 2025. № 1, – c.122-126.
- 11.Ümumi məlumatlar, ana ölümü, körpə ölümü. Əhalinin xəstələnməsi altbölmələri / [Elektron resurs] URL: <https://www.stat.gov.az/source/healthcare> / İyul 04. 2025
- 12.Azərbaycanda demoqrafik göstəricilər altbölməsi / [Elektron resurs] URL: https://www.stat.gov.az/menu/6statistical_yearbooks/-statistical_yearbooks/ – 2024, səh 48, 52, 59, 64.
- 13.Боровиков В.П. Популярное введение в современный анализ данных в системе STATISTIKA. – Москва: Телеком. – 2015, – 288с.

РЕЗЮМЕ

ВЛИЯНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА НА РАСПРОСТРАНЕНИЕ ЗАБОЛЕВАНИЙ

Тагиева Флора Шура кызы, Халафли Хатира Новруз кызы,
Рагимов Джаваншир Али оглы, Шихалиева Азима Вели кызы,
Гусейнова Замина Ниязи кызы

Азербайджанский Медицинский Университет. Кафедра эпидемиологии и биостатистики.
Баку, Азербайджан

Целью исследования было изучение влияния изменения климата на уровень заболеваемости в нашей республике.

В статье показано, что 2023 год стал самым теплым годом, наблюдавшимся за последние 174 года. Средняя глобальная температура выросла на 1,45°C по сравнению с доиндустриальным уровнем. Количество стихийных бедствий, зарегистрированных за последние 50 лет, возросло в 5 раз. Если эта тенденция сохранится, прогнозируется, что к 2030 году ежедневно будет происходить 1,5 стихийных бедствия, а ежегодно — 560 катастроф среднего и крупного масштаба. Глобальное потепление климата способствует развитию инфекционных и инвазионных заболеваний во всем мире. Азербайджанская Республика не осталась в стороне от воздействия глобального изменения климата. Анализ показывает, что за последние 100 лет среднегодовая температура в Азербайджане увеличилась на 0,4-1,30С. С целью изучения влияния среднемесячной температуры воздуха на уровень заболеваемости был изучен уровень заболеваемости различными болезнями в многолетней динамике за период 2010-2023 гг. В 2023 году, когда среднемесячная температура воздуха была самой высокой, уровень как общей заболеваемости, так и инфекционной и паразитарной, а также неинфекционной заболеваемости был значительно выше по сравнению с предыдущими годами. В указанном году между ними была подтверждена тесная положительная корреляция. Установлено, что в многолетней динамике уровень заболеваемости имеет общую тенденцию к росту, то увеличиваясь, то уменьшаясь.

Можно сказать, что это наблюдается по большинству заболеваний. Такая тенденция прослеживается среди всех возрастных групп. Полученные результаты показывают, что между среднемесячной температурой воздуха и уровнем заболеваемости существует сильная положительная корреляция и это доказывают, что изменение климата влияет на уровень заболеваемости в нашей республике, как и во всем мире.

Ключевые слова: *изменение климата, инфекционные заболевания, заболеваемость, температура воздуха, профилактика*

SUMMARY

THE INFLUENCE OF CLIMATE CHANGE ON THE SPREAD OF DISEASES

Tagieva Flora Shura, Khalafli Khatira Novruz, Rahimov Javanshir Ali,

Shikhaliyeva Azima Veli, Huseynova Zamina Niyazi

Azerbaijan Medical University. Department of Epidemiology and Biostatistics.

Baku, Azerbaijan

The purpose of the article is to study the influence of climate change on the level of morbidity in our republic.

2023 became the warmest year in the last 174 years. The average global temperature increased by 1.45°C compared to the pre-industrial level. Over the last 50 years, the number of registered natural disasters has increased 5 times. If this trend continues, it is predicted that by 2030, 1.5 and 560 medium and large natural disasters will occur daily. Global warming contributes to the spread of infectious and invasive diseases around the world. The Republic of Azerbaijan has not remained aloof from the influence of global climate change. The analysis shows that over the last 100 years, the average annual temperature in Azerbaijan has increased by 0.4-1.30C. In order to study the influence of the average monthly air temperature on the level of morbidity of the population, the level of morbidity of various diseases in multi-year dynamics for 2010-2023 was analyzed. In 2023, when the average monthly air temperature was the highest, the level of general morbidity, infectious-parasitic and non-infectious morbidity was significantly higher than in previous years. A strong positive correlation between them was confirmed this year. It is established that the level of morbidity has a general tendency of growth, with fluctuations over many years. This is observed practically in all diseases. Such a tendency is observed in all age groups. The obtained results show that there is a strong positive correlation between the average monthly air temperature and the level of morbidity and also prove that climate change affects the level of morbidity both in our republic and throughout the world.

Key words: *climate change, infectious diseases, incidence, air temperature, prevention*